3 1761 08819701 7

LU
V9739son

Vovchok, Marko (pseud.)
Сон. Одарка. Чари.
Ледащиця.

Title transliterated:
Son ...

93. 35 Ціна 30 сот.

МАРКО ВОВЧОК.

СОН. ОДЕРКА. :-: АРИ. ЛЕДАЩИЦЯ.

НАРОДНІ ОПОВІДАНЯ.

Галицька накладня
Якова Оренштайна в Коломиї.

В оправі коштує 50 сот.

ГАЛИЦЬКА НАКЛАДНЯ
ЯКОВА ОРЕНШТАЙНА В КОЛОМИЇ.

Найдешевшим і найкористнїйшим
є одна книжка (томик)

,,Загальної бібліотеки“

Кождий є в стані за малі гроші набувати собі сї прехороші томики і в сей спосіб покласти основу все вартісної домашньої бібліотеки.

В ,,Загальній бібліотецї“

друкують ся найзнаменитші твори найлїпших і найкрасших писателїв всїх наций.

Значнїйший обєм, великий друк, отже для кождого ока виразьний і здоровий, добрий папір формату великої вісїмки суть додатними сторонами видавництва.

Деяки книжки

суть ілюстровані

і з вартісними лїтературними замітками,

обясненями і вступом.

Vovchok, Marko (Kosach)
III

МАРКО ВОВЧОК.

:: Сон. Одарка. :: Чари. Ледащиця.

Son ...

Народні оповіданя.

Галицька Накладня
Якова Оренштайна в Коломиї.

LU
V9739Son

583217
6. 5. 54

Donated by
THE UKRAINIAN BRANCH No. 360
CANADIAN LEGION B. E. S. L.
Toronto, Ontario

З друкарнї А. В. Кисїлевского і Ски в Коломиї.

СОН.

I.

Було нас у батька три дочки, — я найстарша. А був наш батько такий то грізний. В ряди-годи пустить на улицю погуляти з дівчатами. — Нїкчемний той рід жіночий, — каже, — все-б їм гуляти! Гуляють та цокочуть, як ті сороки!

— Хиба-ж ти й сам не гуляв з роду, Іване? — скажуть мати.

— А я з роду ажурнем не був, дякувати Господеви!

Хоч був тато грізний, а проте дуже нас жалував. Було, як поїде в Київ, то й навезе нам гостинців хороших: матусї очіпок, шовком гаптований, чи плахту червону, або стрічок; менї — доброго намиста, або пояс червоний, найкращий; малим сестрам тож сережки, намистечка... Отсе було хоч як рано приїде, а гостинцї роздасть аж другого, або третього дня. Ми вже в вічи йому заглядаємо, ходимо

коло його — ні! Він собі розказує, як там з перекупкою посварив ся, або що. А як уже повиймає гостинці та почне всіх дарувати, — зрадіємо так, Господи! — „Татоньку, голубоньку! Ой татоньку наш любий!“

— Да ну, ну! годї вже, годї! Чого се розворушились, як бжоли? І не вгамувать! Може, в вас така думка, що я все те покупував? Еге-ж розумні голови! Се, як випродав пшеницю та зісталось щось із мірку, то й увязавсь якийсь навіжений крамар: заміняймось та заміняймось! Я й замінявсь, аби одчепитись.

Оттак, було, видумає що небудь, а вже ніколи не признається ся, що згадав про вас, купив вам гостинця — і з роду-віку не скаже. Такий то був покійний, нехай царствує!

Хата була в нас хороша, і садок, і город великий; в садку вишні. і черешні, і яблука, і волоські оріхи, й грушки, й калина; двір широкий, ворота нові. А в хатї мило та любо глянути: лавки й столи липові, образи Киянські, хороше мальовані, позапиняні рушниками вишиваними; і на рушниках квітки і кругом квітки та зїлля пахучі.

II.

Минув мій рік шіснадцятий, сїмнадцятий починаю. Одсьвяткували ми Зелену Недїлю.

Однії ночи приснився менї сон: стою я в зеленому житї, вище пояса; навкруги мене колосить ся пшениця і мак червонїє, а против мене два місяцї в повнї. Що один ясний, а другий ще яснїйший — і пливуть на мене просто. Той же яснїйший місяць та все другого попережає, а далї так і скотився менї на руки, а другий за хмару зайшов. Прокинулась я, тай розказую, який то менї дивний сон снив ся.

— Тож бо й дивний! — кажуть мати, а самі всьміхнулись.

— Чого то тим дурним дївчатам не приснить ся! — озвав ся батько. — Бач, місяця рукою вхопила, як вола за роги! Спить ся то й снить ся.

— Чому? — кажуть мати. — Сон мара, а Бог віра!

III.

У неділю одпрохалась якось у батька на погуляннє. Вийшли ми за село на могилу; співаємо собі, пустуємо; коли хтось: — Ге-ей! ге-ей! — аж луна пішла поміж горами. Ми так і здрігнулись. Дивимось — а се чумаки з гори йдуть. Воли все сиві-полові та крутороги, ярма мережані. Чумаки ставні, молоді.

— Отсе, вражі бурлаки! — кажуть дівчата, — як налякали!

— Слухайте лиш, — загомоніла Мотря Чемерівна (така прудка та моторна була дівчина, кароока!) — привитаймо ми чумаків! — Тай затягла:

Ой чумаче, чумаче, хрещатий барвінку!

Дівчата й собі підхопили; а чумаки йдуть та тільки поглядають, а далі як ударять ся на нас! Ми в ростіч. Чумаки за нами; переняли тай оступили, як хмара.

— Пустіть нас, пани чумаченьки! — просить ся Мотря, — будьте ласкаві!

— Еге-ж! — гукнув чумак, високий як дуб, стоячи нерухомо, а руки простер, щоб переймати; у зубах люлька; — еге, не знаєш, моя дівчино, звичаїв чумацьких! тай замовк.

А другі взяли жартувати з дівчатами. Я все за Мотрю ховаюсь. Коли вийшов чумак, хороший-прехороший, чорнявий, очи як у орляти, — вийшов против мене, узявсь під боки, тай каже: — Дівоньки голубоньки! яка-ж отсе поміж вами дівчина, як зоря ясна сяе? Як би плавала вона в синьому морі рибкою, я-б її шовковим неводом поняв; коли б літала пташкою, був би золотим просом принадив; а тепер мушу питати: якого се батька дочка?

А дівчата усі заразом: — Івана Самуся! Івана Самуся!

Тоді взяв він мене за руку: — Дівчиночарівниченько! Чи звелиш мені сватів до тебе слати?

А мені аж у очах стемніло.

IV.

Пізно вернулись до дому. Чимаки пішли своєю дорогою.

Не спить ся мені; в голові шумить, як у млині, а серце так і промовляє мені любії чумакові річи.

З того часу неначе сьвіт мені завязаний. Одна думка, один жаль... Уже й мати почали примічати та клопотатись: — Доню моя, доню, що се тобі сталось? змарніла, моя дитино! — А батько хоч і нічого не говорить, та все пильно на мене поглядає.

Вийду поміж дівчата, так мене і оступлять: — А чого така смутна? А що в тебе на думці? Отсе, як води в рот набрала! Може на тебе хто недобрим оком глянув? Може тебе такий вітер обвіяв? Чого ти така, як за нелюба засватана? — Скажи нам усю правдоньку, Домасю-серце!

А я все не говорю — боюся, хоч часом щире слово, як не вилетить з уст.

— Бач, цураєш ся нас! — було гнівають ся дівчата,

— Що-ж я вам маю казати, сестриці? Так чогось не здужаю, було одмовляюсь.

— Ну лиш у хрещика, або в короля! — Счеплють ся руками і мене вхоплять, тай понесуть ся регочучись, аж земля гуде.

— Е-е, дівчата! — каже Мотря, — Домасї і не в голові наші гулянки. Знаю я добре, яка туга прийшла їй до серця.

Дівчата так і присїпались: — Скажи, Мотре, наша сестронько, галонько!

— Полюбила наша Домаха чумаченька молодого перехожого.

— Так і єсть! се того чорнявого? високого? Се той, що чоботи рипають? О, тай хороший же вдав ся, та який жартовливий, говіркий! Золоті уста!

Мене наче жаром всипало. — Сорому не маєш, Мотре! — кажу їй.

— Отсе! я щиру правду говорю. Може нї? Ану забожись! Бач, і уста твої не розмикають ся. Слухай лишень, що я тобі скажу, а ви дайте менї дух звести, — чого насунулись усї разом? Сїдайте-ж бо кружка, тай слухайте.

Ми посїдали, тай слухаємо; а в мене серце бєть ся, як не вискочить.

— Я довідалась, звідки ті чумаки родом...

Я аж крикнула: — О?... а звідки вони?

— Вони усї із Мазовища.

— А відкіль сю вістку маєш?

— Зо дна моря! — (Ся Мотря була справдї така, що й зо дна моря дістане, що їй треба). — Той, що до Домахи горнув ся, Данило Дончук, а той, що менї найлучше сподобавсь, Кирило Савтир.

— Та який же він, той Кирило? — питає Олена Яковенкова, — оттой білявий, веселий?

— Походив! Я й не питала про твого білявого. Се вже Господь тобі судив, сестрице; а дуріть нам не гоже. Мій Кирило — золото не чумак! Такі брови високі, чорні. Все люльку курив; хмурий, наче думає на Турка йти; а нерухомий, як справдї з золота викований! Озвав ся тільки раз: не займав дївчат нїкого, да й на мене щось двічи поглянув, тай то нїби так, не хотївши, не вмисне. Аж менї лихо: всї жартують, всї сьміють ся, а він стоїть, тільки брови піднїмає. Такого то я собі журавля сподобала! Да вже нїчого робить; аби вони з Криму повернулись...

— Та що? — питаю.

— Будуть нас сватать, — каже, — і висватають, як пити дадуть! А нуте, дївчата, звеличаймо Домаху! — Тей почала:

Сїяла зіронька, сїяла:
З ким ти, Домасю, стояла?

З тобою, Данилку, з тобою,
Під зеленою вербою;
З тобою, чумаче, Данильцем,
Під вишиваним рукавцем.

— Да скажи-ж, Мотре-серденько, як се ти все те знаєш? Хто тобі казав?

— Посилала я сороку білобоку, а вона менї принесла дві вісти під правим крицьцем: одну про Данила, а другу про Кирила.

Да так сьмішками та жартами і одмовилась, а правди не сказала.

V.

Надходить осїнь. Одробились у полї; справили обжинки. По улицях почали свати похожати, — тільки й чуєш, як дївчата хвалять ся:

— А я за свого Михайлика заручена! — А мене батько поблагословив за Павлуся!

Смутно менї та сумно менї, мов я в чорну хмару ввійшла; тільки й радости, як стрінусь із Мотрею, наговорю ся. Як уже її просила: — Скажи менї, любочко, чи правда тому, що ти говорила, чи то жарти твої? Хто тобі казав, що будуть сватати?

— А хиба я не казала, кого посилала? — сороку білобоку... — Тай почне регота-

тись. — Ог, серце, я тебе поражу хорошою радою: чого не треба — не питайсь. Поміркуймо лиш, як то ми з тобою в чужу сторону віддамось, та поміж чужі люди? Яка то наша доля вдасть ся? Коли-б, Господи, щасна! Поприїжджаємо до своїх батьків, до матерок у гості. Що я приїду пишно та красно, а ти ще краще, — сивою паровицею (бо там усе сиві воли в Мазовищі), у намітках димових, із любим чоловіком. Нехай нашим ворогам тяжко!

Та було як почне вигадувати, я й заслухаюсь.

Якось порядкую в свойому садку, біжить меньша сестра: — Домасю! Домасю: свати йдуть! уже близенько!

Ох менї лишечко! Побігла до хати, у сінях спинилась. Чую — з батьком переговорюють ся, що „прийшли до вашої милости от пана Ігната". Вийшов батько двері одчиняти, я йому в ноги, кланяюсь та плачу: — Татоньку ріднесенький, не топіть своєї дитини!

— А який вражий син тебе хоче топити! — каже батько. — Годї-ж бо, годї, не плач!

— Хиба ми будемо тебе силувати, доню? — каже мати, — чого плакати?

Я радесенька, так дякую їм: — Спасибі,

мамо, що ви мене жалуєте, що за нелюба не оддаєте!

Батько, почастувавши тих сватів, подякували за ласку. — А дитина наша, — змовив, — ще молоденька, нехай ми ще самі її покохаємо, та навчимо на розум добрий,

— Отсе, доню, кажуть мати, як уже провели старостів, — се твій місяць, що за хмару зайшов!...

VI.

Як збулась я сього лиха, неначе й веселїйше трошки стало; дожидаю Данила з Криму... як-то він вернеть ся, як-то побачу його! а здумаю, що може яка пригода йому в дорозї сталась, то й серле моє похолоне. Вийду собі, сяду де в садку, та як задумаюсь, то думка думку спережає; робити що — нїякої охоти нема. Так і маюсь цїлий день.

Одного ранку так-то менї важко було, коли чую — кличуть мати:

— Домасю! іди лиш до хати: Господь хороших гостий наслав.

— Яких, мамо? — питаю, а сама так і трушу ся.

— Од пана Корнїя Дончука: сватає за свого сина, Данила.

Боже-ж мій милий! Я й не памятаю, як мати ввели мене в хату, як поблагословили! Подавали рушники (я винесла що найкращий, вишневий) тай заручили нас.

Старі-ж радять ся з сватами, а Данило схилив ся до мене близенько: — Дівчино моя! — каже, — чи любиш ти мене так, як я тебе, дуже?

Я мовчу... а так вже любо мені його слухати! Що вечера було прийде до мене в садок, тай ніч мені з ним не змигнеть ся.

А мати кажуть: — От тобі, доню, і той місяць, що тобі на руки скотив ся!

VII.

І Мотря заручилась із Кирилом Савтиром. Одного дня ми й повінчались. Тоді вже призналась: — Посилала я, каже, — стару Бульбиху довідатись аж у Мазовище; то вона про все розпитала, і самого Кирила бачила, і Данила, і ті вістки мені приносила.

По весілю питає мій батько Кирила: — Як се ти, Кирило, оженив ся? Як би не своїми очима бачив, зроду не поняв би віри, щоб такий бурлака та одружив ся!

— Одружив ся, пане Іване, — каже Кирило, — як бачите. Сподобав її, як пташку співочу. Нехай у мене в хаті щебече.

Свекор мій такий добрий; жалує мене, як батько; і свекруха жартовлива і ласкавая; щасная моя доля вдала ся, дякувати Богу! Тільки на весні згадала я, як-то люди плачуть, як почав мій Данило в дорогу виряжатись. Такий то жаль мене обняв, як проводила його за село; стала, дивлюсь — тільки округ мене безкраї степи зеленіють...

Свекруха сама плаче, а мене розважає: — Так-то нам уже Господь дав, доню моя мила, — каже, — що хто скаче, той і плаче! От я звікувала в роскоші, заміж пішла по любости, сини в мене як соколи... та за те-ж я й поплакала найгірчійшими слїзми. І я виряжала перше свого чоловіка, а тепер із своєю дитиною розлука; та ще не знаю, чи діжду, чи побачу вже, бо я таки на сьвітї пожила; може Господь і ло себе прийме. А ти молоденька, діждеш його; чого тобі журитись? Змарнїєш на личку — тільки його впечалиш!

І Мотря було прибіжить: — А що се ти, Домасю? Аже-ж і я свого Кирила у Крим випровадила! Та якже змарнїла, Мати Божа!... Коли твій чоловік розсудливий, він на тебе й не гляне — така ти стала! А мій, то мене й приголубить і поцїлує, бо я стріну його така, як мак повний. — Так було мене розважає.

На силу я діждала осени. Та вже що години вибігаю за ворота, чи не йдуть вони?

А в ночи, то й очий не зведу: от снить ся мені, що скриплять ворота, або чоловіків голос чутно, так я і схоплюсь, вибіжу — ні, нема нікого: глухо, і ворота зачинені.

О Петрі якось, проти неділі, снить ся мені сон: зійшов над нашою хатою місяць у повні, та червоний-червоний; а в місяци білий півень трепочеть ся крильми, та так співає, аж по селі лунає.

— Се добрий тобі сон приснив ся, — каже свекруха, ось побачиш, коли наш Данило хутко не вернеть ся. Як дівчині місяць снить ся, то жених; а як молодиці — чоловік приїде, або син народить ся. Треба визирати Данила. І не оглядимось, як притягнуть.

Він таки справді другого дня в вечері й вернув ся, мій голуб сизий. От уже ми наговорились! Я й росказую, який то мені сон снив ся: місяць у повні.

— А мені, — каже він, пригортаючи мене, тільки снилась зіронька!

ОДАРКА.

I.

Старий наш пан, покійник, недобрий був. Не тим би згадувати, да луччим нї за що!

У нас через річку хутір козачий вільний, то й козаки його стереглись, як огню, і обходили, бо тяжко їх кривдив; а що вже ми, крепаки, натерпілись від його, то нехай Господь боронить всякого хрещеного чоловіка! Було, як стрінеш його, то біжиш, не розглядаючи, чи гора, чи низ, аби розминутись. Найбільш його боялись дівчата. Не один вік дівоцький веселий він стратив. А що йому вдієш?... Іде було по селу хмурий, сердитий, то й поглядає туди-сюди, як той ворон хижий.

Якось сидимо ми в своїй хатї, говоримо собі таки про його, недобрим словом згадуючи, — як застукотить у сінях, загримихтить, — сам пан у двері! Як-то кажуть: „Про вовка помовка, а вовк у хату".

Увійшов він, тай питає: А де твоя дочка, Одарка?

А в мого брата була дівчина, Боже мій милий, яка дівчина! Вона було ввесь двір веселить собою, як зорею. Такеж то молоде та щасливе! нїякого лиха не знає, не відає; бігає собі та сьмієть ся, мов у срібні дзвоники дзвонить.

Спитав він про Одарку — ми так і поприкипали на місци, а Одарка саме в хату. Він як угледів дівчинку, аж очи йому засьвітились, тай каже: — Ходи зо мною в двір, дівчино!

Одарка до матусї. Стала коло матусї і стоїть, не дише, моя рибочка.

— Вона іще й лїт не дійшла, пане: пятнадцятий годок починає, — каже батько, а мати плаче.

— Ану іще що зговори менї, вражий сину, то я тебе почастую! — гримнув на його, та знову до Одарки: — Хутко, хутко, Одарко, ходїм!

Вона все стоїть, не йде.

— Хутко, дівчино!

Не йде, мов омертвіла. Загарбав він її за руку, тай повів. Наче сонце наше зайшло! Якось у хатї спустїло, обезлюднїло.

II.

Перемучились ми до вечора. У вечері братова побігла в двір довідатись, та хутко й вернулась: — До Одарки не пустили, — каже, — і оддалїк не бачила і голосочку її не чула! — а сама плаче-плаче!

І довгенько ми не бачили свою дитину: не пускали нї батька, нї матери, анї мене. Прийдеш було, постоїш коло панських воріт, тай до-дому вернеш ся, аж тобі сьвіт не милий. Розпитуєш у дворок, у дївчат. — „Не знаємо, серце, не знаємо. Вашу дитину мов за золоту браму зачинено: і в вічи її не побачиш".

А инші, то сьміють ся, неначе Господь їм розум відібрав.

— Що буде вашій Одарцї? — кажуть, — буде те, що й нам було! Чому нї? Хиба ваша Одарка велика панна, чи що? А ми-ж не були дїти в свого батька? Може нас ненька не жалувала? І ми колись були добрі, а ось же довелось зійти на ледашо, да таки-ж якось у сьвітї живемо і хлїб жуємо.

Ми ходимо що дня, чи не побачимо. Вже третїй тиждень минає.

У недїлю в вечері братова вернулась із двору плачучи. — Не бачила, — каже, —

тільки дворки, нехай Господь їм подарує, з мене насьміялись.

III.

Сидимо мовчки; тихо в хатї та сумно, тільки чутно, як братова плаче, або брат тяжко-тяжко зітхне.

Коли щось зашелестїло; рипнули двері — увійшла наша Одарка. Ми так і зомлїли, як на неї глянули: блїда-блїда та замучена! А вона, безталаннючка, поклонилась тай стала в порога, як чужа; стоїть і очий не зведе.

— Ог, жінко, — каже брат, — ми й побачили свою дитину. — Яка красна стала!— тай заплакав. У перше з роду я тодї побачила, як мій брат плаче. Нехай Мати Божа у друге не приводить!

Посадили ми свою Одарку на лавцї, братова й каже: — Доню моя! горенько моє! се вже тебе пустили з двору?“

— Я, мамо, нишком прийшла. У двір гостї наїхали: молодий пан із жінкою.

— Роскажи-ж нам, Одарочко, усї пригоди свої, любко! — кажу їй.

— Та роскажи-ж бо, роскажи! нехай послухають! — каже брат, тай вийшов з хати, мов його огнем пекло.

Одарка заплакала слїзми, тай почала росказувати все: як її замикали на ніч саму у горницю, як страхали й били, як до згуби довели...

— Ти-б, моя доню, до панї: може-б вона тебе виратувала... нерозумна моя дитино!

— Мамо, мамо! що панї поможе? Од його всї в розсип, як голуби від шуліки. Не поможе панї! Панї і панночки іще на мене обіжають ся, неначе я справдї винна. Котра не прийде — дорікає та ганить і словом і оком.

Так-то журимось та плачемо, плачемо та журимось, і не счулись, як темна ніч наступила.

— Не здужаю я, матїнко! — каже Одарка. — Нехай у вас перебуду хоч сю одну нічку. Тепер у дворі гостї, нїколи й огледіль ся за мене.

IV.

Заночувала дома. Чи спала, чи не спала чи ще й очий не звела, вже парубки з двору й прибігли за нею: — „Іди хутко в двір!“

Як вона просилась, як плакала — іще який час перебути в батька, бо тяжко нездужала! — „Нї, — кажуть, — ми сього не сьміємо. Не підеш доброхіть — силою поведемо: так звелено. Тебе ще з вечора шукали на щось панночки й пані приїжжа".

— Якесь іще лихо коїть ся! — каже братова.

— Бодай нїхто такого не дождав! Лучче б вона була маленькою згинула! — озвав ся брат. — Годї, Одарко, годї плакати! годї проситись!... не помилують... та не їх і сила!

— Не сила наша, — кажуть парубки:— вже й їм стало жалко.

— Еге, дядьку! як би то сила!

Ми самі не при собі: що то буде? Не знаємо, чи йти в двір, чи дома дожидати свого лиха. Коли так, у обідню добу, прийшла Одарка.

— Прощайте, мамо, прощайте!

Ми до неї: — Що таке, що таке?

— Оддали мене молодим панам, каже, — з неділї повезуть. І вас повезуть, тїтко-серце; казали нам на неділю зрядитись.

У мене й серце похолонуло. Звікувала хоч не в розкоші, то все таки між родом, у своїй хатї; а то оддають до чужих людий, у чужу сторону, не знаю, за що й про що.

Гірко менї стало; облили мене дрібні сльози. А братова дякує Богу, що її Одарка не сама на чужину їде.

Наш старший панич та одружив ся з ляховкою і жив собі в містї, а до батька років щось з чотири не їздив: були в гнїву. Лютував старий за те, що ляховку взяв; да вже як Бог дав їм дїтий, старий їх простив. Почали вони наїжджать у гостї і частенько. Ляховка обійшла старого, наче якими чарами, що й слухавсь її, і гроші її давав... а скупий такий був — Боже!

Як вона приїхала, панї наша й панночки намовили її, щоб випросила собі Одарку, щоб то бідну дївчину завезти геть од пана. Ляховка, як почала просити, як почала молити, — він і оддав. І отто дано нам до недїлї время зібратись, а самі вперед повіялись.

V.

Дождали недїлї. Зійшлась родина нас випроважати. Попрощались. Одарка в останнє вклонилась матері, а мати схопила її, скропила сльозами та тільки промовляє: — Дитино моя! дитино моя єдина! — Да так-то вже побивалась, нещаслива, що й камяне б серце розпалось. А дївчина наче замерла і не

плаче. Уклонилась батькови ; батько благословив її : — Нехай тебе, моя доню, Мати Божа заступить !

Привели нас у двір. Вози вже стоять запряжені. Вийшла пані з панночками, наказує вірно служити молодим панам ; вийшов і він, пан. — „Рушай !“ — каже возниці. — „Що тут говорити ? Коли пани пожалують ся, — каже до нас, -- то знати-мете в мене, як козам роги виправляють ! Рушай !“

Їдемо день і другий. Питаю в Одарки, чи здужає. — „Здорова, тїточко, тільки менї на серцї важко, о, важко !“ — І все вона думає, все сумує : сказано, за ненькою, та за батьком !

На четвертий день в'їхали в панський двір. Всї нас кругом озирають та переморгують ся : нїхто не заговорить, анї привитає. Міські все люди нещирі, глумливії.

Повели нас у покої. Вискочила панї. Мабуть, бачили ви не раз і не два тих ляховок ? Всї вони прудкі, та веселі, та говіркі ! І ся така-ж була. Як почала вона говорити, то й за себе все сказала, і ва нас одповістила. Да так-то хутко та шпарко, сама аж звиваєть ся перед нами. Старенька вже, а на висках кучері, в перстенях у блискучих, у стрічках, то нїби й молодо гледить ся.

Вийшов пан. Він був гарний на лиці, ставний такий, і дуже гордовитий. Коли й гляне на тебе, то все одним оком, через плече. Спитав, чи нема листу од батька, і вийшов. Вибігла й дітвора на нас дивитись. Пані каже по свойому: — Дайте сим хлопкам ручок поцїлувати. — Вони й попростягали рученята — цїлуйте!

VI.

Загадали менї прясти, а Одарку посадили гаптувати. Гаптує було панночкам спіднички, або що, та що вечера й несе панї показувати. Панї часом і добра, тільки налає, як що там не гарно, а часом, як розходить ся, то, мов воду з лотоків, нїчим не впиниш. Тодї всїм лихо! Не злюбила вона нас; не так мене, як Одарку. Було так і їсть, як іржа залїзо. Ото раз: „Танцюй, Одарко! танцюй, тай годї!“ Звелїла її вивести посеред покою, — танцюй! Пїшла танцювати, безщасна, та ніжки її підтнулись — упала, а вони регочуть ся. „Удає, — кажуть, — удає!“ Оттаке лихо!

Дивлюсь я — тане, тане моя Одарка, як сьвічечка воскова. Сидить було цїлїсїнький день і словечка не промовить. Чого вже панї їй не робить, як не глумить ся — мовчить, тільки часом тихесенько очиці на неї зведе.

А паненята, як ті пявочки, вчеплють ся: — А ти дурна! а твій рід увесь дурний! ану йди танцювати! — Штовхають її, дряпають, щипають. Вона тільки подивить ся, моя голубонька. Пані аж розгнівається ся, та каже:— Се якась камяна дівчина!

VII.

Дав Господь весну: копаємо ми, то сіємо в саду, а Одарка й за поріг не вийшла. — Яка з неї тут робота буде! — каже пані, — нехай лучше гаптує.

Одного дня одробились, ідемо з саду, а пані й каже: — Певно, що Одарка не гаптує: або спить, або так куняє.

— А певно, мамо, що не гаптує,—вирвалась старша панночка. — Я добре се знаю.

— Тихо! — каже пані. — Подивимось, що вона робить.

Стали вони підкрадатись .... увійшли. Одарка лежить, зложила руки під головку, блїда-блїда, тільки очи її сяють; лежить і дивить ся на нас пильно. Аж пані спинилась і нїчого не сказала. Перенесла я її в комору, положила на лавці; вже вона й не піднялась.

Все було просить: — Тітко-серце, одчиніть віконце й двері: нехай я сьвіту божого побачу, нехай подивлюсь у свою сторону!“

Панї порадились між собою, казали бабу привести. Прийшла старенька бабуся, аж біла; розпиталась, подивилась, тай похитала головою. — Дитино моя нещаслива! — каже, — нехай тії добра не діждуть, що тебе, як пахучу квітку, стоптали, а твій вік уже не довгий! — Перехрестила дївчинку, заплакала, тай вийшла.

VIII.

Тодї звелїла панї одвезти дївчину в больницю.

Пустїть мене, панї, — прошусь я в неї, — пригледїть за Одаркою! Я й робити-му вам щиро, що менї загадаєте, і дївчинки доглежу.

— От, — каже, дурниця! Там краще від тебе пригледють. — Не пустила.

В недїлю якось вирвалась я, побігла одвідати. Увійшла, дивлюсь — лежить вона як раз проти вікна і вікно одчинене.

— Отсе, — каже менї старенька служка, що там за недужими дохожає, — як почала ваша дївчинка просити та молити — положіть мене проти вікна та положіть, то я й мусїла її догодити.

— А що, Одарочко, — питаю, — як?

Вона подивилась на мене, тай каже: —

Тітко-серце! у нас тепер вишні та черешні пьвітуть, а далї й мак красувати-меть ся... А тато й мама?... Нема вісток?

— Ще нема, любко! — кажу. — Я тодї зараз прибіжу до тебе. Чи не бажаєш чого, Одарцю?

— Нї, тїточко, нїчого не бажаю, нехай тільки од вікна не женуть.

IX.

Ото так у недїлю я її одвідала, а в четвер почули ми, що вмерла. Побігла я туди — вона вже на столї. Сьвічечка горить, а нїкого нема. І така-ж вона хороша лежала, як янголятко боже!

Надійшла старенька служка. — О! — каже, — поплакала я над вашою дитиною, серце! Та така ж тиха та покірлива вона була! Такої любої душі з роду-віку ще не бачила! Ввійшла я до неї вчера, вона спиняєть ся на вікно. — Ой, — кажу, — дївчинко! що се ти робиш? — „Пустїть мене, — каже, — пустїть, бабусю, нехай я туди гляну в останнє... Там мій батько й мати живуть“... — Та так жалісно, як пташеняточко кигиче — пустїть! Я й пустила. Піддержала її трохи; вона все дивить ся пильно-пильно в синї далекости, а сльози, мов перло, сиплють ся мені на руки,

теплі-теплї... Сонце саме заходило... Загледїла — вишня в саду цвите. „Принесїть менї, бабусю, вишневу квїточку... принесїть, бабусенько!“ — Я пішла тай принесла. — Вона узяла. — „О, яка ж пахуча, — каже, — та сьвіжа! Спасибі вам, серце бабусю!“ — Лягла і квїточку біля себе положила. — „От уже й сонечко низенько, — каже, — тай почала тодї згадувати батька й матїр; все їх гукала, все до їх промовляла: — Тату мій, тату! На що ви мене покинули? Матїночко, возьміть мене!... Ой покинули-ж мене, покинули саму!... Мамо!... Тату!... рідні мої та любі!...“ — Нехай Господь її прийме, мою голубоньку, на своє надро! Так то вже я попоплакала на старости-лїтях!

В пятницю її поховали. Як спускали домовину в яму, то все над нею білі голуби кружляли. Сонечко грало, мов розсипалось по землї золотим промінням. Ранок такий то тихий та ясний придав ся: ні вітерець не віне, ні хмарка не збіжить ся... Душа праведна переставилась!

Чари.

I.

Давня то давнина, а наче вчора дїялось. Молоді лїта — сказано: що за молоду чуєш, або бачиш, до кінця воно тобі привиджуєть ся. Стара бабуся, було, розказує нам, дївчаткам, прядучи вовну, а ми, звісно, наче тобі душею всяке слово вбачаємо, як то колись було на сьвітї, якії дива творили ся колись то.

Жив собі старий козак Задорожко з жінкою (розказує, було, бабуся). Дав їм Господь викохати собі сина, як сокола. Такий же то виріс козак з його хороший! Що до коня, що до зброї, що до звичаїв, мовляв, лицарських! А то-ж і дома щира була в його душа до всїх! Батька й матїр шанував і поважав — сказати. Старі тїшать ся та радують ся своєю дитиною, та дякують Господеви.

Дожив віку свого старий Задорожко, позвав Господь до себе. Поблагословив він

сина й жінку, наказав не журитись, поховати його, тай спочив на віки.

— Годі плакати, мало! — вмовляє Тиміш стару неньку, — се ви Бога гнівите.

— Дитино моя кохана! Як же мені сльози впинити, коли самі з очей ринуть? Я прожила весе́лий вік молодий з ним тихо та любо і ось довелось на старости-лїтях осиротїти! Куди не гляну по хатї, чи в садку, чи на дворі, — все його згадаю.

— Вже час менї до роботи, мамо! — скаже було, Тиміш. — Піду, тай вас проведу до сусїдки Ганни, як маєте тут побиватись.

— Та добре-ж, добре, мій соколе ясний! Ходїм до Ганни, сину!

А Ганна була, як і вона, удова, мала собі дочку одиначку, звали Химою. Хороша була дївчина, як повна квітка, ясноока. Зросла Хима вкупі з Тимошем, як брат із сестрою; разом грали ся, разом і горе приймали, все в купі, все любенько між собою, та так і поросли, щиро люблячись. Було, як день не побачить Тиміш дївчини, то вже й нїяко йому, а вона й дївочі очи виплаче, виглядаючи свого чорнобрового парубка. Старі помічали: — Нехай, — кажуть, — люблять ся молодята; може, Господь і зведе їх до купи; будемо сватами.

А чи мало-ж то було парубків, що ходили за Химою, мов причаровані? Аби ступила за ворота, тут і вродять ся; та горда дівчина мине їх і оком не зведе ні на кого. В неї на думці тільки Туміш чорнобровий, його виглядає-дожидає рано й вечір. Нема його — візьме дівчину жаль; побачила — то й веселенько й любо і на сьвітї хороше живеть ся.

II.

Сгара бабуся було розказує нам про тих людей, мов вони в неї перед очима, а сама каже було, що чинило ся те у давню давнину. Ото-ж і гуторить, прядучи вовну:

— Без лиха, кажуть, у сьвітї не буває: не минула й Химу лихая година. Нема Тимоша вечір, нема й другий і третїй. Не спить Хима, ходить по садочку, ходить, топче пахучі квіти, що сама садила й поливала; про все їй байдуже, бо велика туга-печаль прийшла до її щирого, вірного серця.

Почина на сьвіт займатись. Іде Тиміш улицею веселий; іде просто до своєї хати.

Вибігла вона тай переняла його: — Промов менї милий, хоч словечко! І вчора і позавчора тебе не було. Коли забуваєш мене, скажи щиру правду.

— О дівчино, дівчино! — каже Тиміш, — як ти мене запечалила! Мушу сповістити твою лиху годину: не бути нам у парі.

— Не бути? Хиба-ж ти собі другу дівчину знайшов, кращу од мене? Чи любить вона тебе, як я, щиро? Скажи менї, чия вона? Через неї мій вік молодий пропадає, нехай же хоч побачу, яка!

— Не гнївай ся на неї, Химо: то смирна й добра душа. Вона й сирота.

— Се Олена Бондарівна! Вона? Так до неї ти що вечора йдеш? Я очи свої виплакала, сьвіт менї не милий, а ти з нею женихаєш ся, обоє щасливі, одно коло одного! Горе моє! Лихо моє несподіване! А що-ж, ти може думаєш брати її за себе?

— Буду сватів слати в неділю.

— Чого-ж се так поспішаєш ся? Може не все гаразд буде?

— Бодай ти не дождала таке віщувати, недобра дівчино!

— Слухай, Тимоше, покинь мою розлушницю! Покинь, коли не хочеш каятись вік! Буде каяттє, та вороття не буде!

— Щоб я її покинув? Дурно тільки слова твої гинуть. Не зражу своєї дівчини, поки жив буду, поки сьвіт сонця!

— Не покинеш? Розмисли, Тимоше, тай скажи в останнє, не хочеш покинути?

— Нехай менї гарячим піском очи засиплють ся, коли покину!

— Побачим! — Тай стрибнула в хату.

— Враже дївча! — промовив Тиміш, тай тяжко задумав ся. І навернулась йому на думку Олена, що хороша була, як зоря ясна, а покірна, а тиха, як голубка сива! Згадав він її, та аж покрикнув: — Нехай менс мир не знає, коли я зражу тебе, моя горличко!

III.

І поклав у першу неділю сватів засилати. Рано почав з ненькою радитись: — Нене, — каже, — полюбив я дївчину, хочу її за себе взяти; благословіть мене!

— Та нехай же тебе Господь благословить, сину! Одружись, мій соколе! А кого сватали будеш? Химу?

— Нї, мамо, Олену Бондарівну.

— Олену? А я все сподівалась, що ти Химу візьмеш. Хороша дївчина і мене шанує. Та вже нїчого казати: коли вподобав Олену, бери Олену; а менї кожна невістка буде люба, аби тебе кохала, мій сину.

Послали сватів, побрали рушники, заручули молодих.

Почула се стара Ганна, тай каже дочцї: Мабуть тобі, доню, не судило ся з Тимошем

у парі бути. А я вже певна була, що сеї осени вас повінчаю.

— А що є певного в сьвітї, нене? — одмовила понуро Хима.

— Не журись, доню! Найдеть ся тобі ще кращий. Ти-ж у мене, хвалить Бога, молода й хороша, як ягода.

В вечері йде Тиміш до своєї дївчини; весело йому й легенько і сьвіт йому красуєть ся; коли — зирк! А неред ним, як мара стоїть Хима, блїда і питає: — Покинеш, чи нї?

Він трохи опамятовав ся, тай каже: — Бог з тобою, нерозсудлива дївчино! Хиба не знаєш — я вже заручив ся?

— Не покинеш — питаюсь?

— Лучче менї вмерти, як без неї вікувати! — В останнє?

— В останнє, — не покину!

IV.

Другого дня просить ся Хима в матері: Нене, піду я до тїтки в гостиіу. — А тїтка жила у другому селї, таки недалечко.

— Іди, доню, іди; може розважиш своє серденько. — Тай випровадила дочку до царини.

Не пішла-ж Хима до тїтки, а пішла в дикий бір. Знала вона там иншу тїтку. Не ба-

чила її ніколи, а прочула, що живе стара чарівниця в тому бору. Знадобилась вона тепер бідолашній Химі.

Вийшла Хима за село — два шляхи вють ся. Поглянула навкруги — нема живої душі, тільки шумить кучерява верба та чутно, як рве десь воду з лотоків; поглянула, тай пішла тим шляхом, що до бору. Йде-йде, минає й камяні гори, зелені луги. Сонце пече її, звернувши з полудня; білі ноги на камінї позбивала; довгою косою за гіллє чепляєть ся, — іде, ні на що не вважає. Переходячи мостом бистру річку, якось глянула в чисту воду, тай не пізнала самої себе, аж спинилась: — Чи се я? Де-ж моя краса дівоча подїла ся? Та на що-ж тепер менї вона здала ся? Нехай гине — аби я свого доказала!

Ввійшла в бір; зелений та густий — не проглянеш; темно та глухо в йому. Озирнулась, а сонце вже низенько; небо палаючи, починає червонїти.

Іде бором прислухаючись: то шурхне щось із боку, то захитаєть ся береза, то щось гукне: — Химо! Химо! — тай піде гук по темному бору, аж лунає.

Чи довго вона йшла, чи недовго, коли дивить ся — стоять два превисоченні дуби, а поміж дубами сидить стара жінка, стара,

старенезна, аж її мох покрив. В Хими і в очах усе закрутилось; а відьма питає: — Чого прийшла, люба дівчино? Чого прийшла така молода й красна?

— До вас прийшла, бабусю, поможіть!

Тай розказує своє лихо й пригоду.

Відьма й каже: — Коли хочеш, то я тебе навчу.

— Навчіть, — просить Хима.

Знайшла відьма ножа й пірце якесь наговорене: — Простягни-ж менї лїву руку, дівчино!

Вона простагнула.

Тільки лиснув гострий ніж; червона кров закапала з пучки. Відьма встромила в кров пірце й заговорила: Ну, — каже, — тепер іди! Що хочеш, те й зробиш своїм ворогам.

Виходить Хима з бору, а сонце вже сїдає. Чує вона в собі нелюдську силу... Скинулась вона ластівкою, тай полинула. Долїта до села — вже вечорїє. Ударилась об землю ластівка — перекинулась старою бабою, тай стала під вікном у Олени. Дивить ся — сидить Олена між дружок, як повна рожа, хороша, уквітчана і так то весело й тихо коло неї, такий то в неї любий погляд! І дружки молоденькі гудуть коло неї, як ті бжілки зо-

лоті: обсїли стола, як сьвіжі квіточки, а Олена вище всїх на покутї.

Подивилась Хима, та аж серце в неї повернулось. — О, — каже, — саме зібравсь у неї дївич-вечір; я не спізнилась!

Ввійшла в хату; її привитали, питають — звідкіль, частують; а вона одсунула кватирку, простягла серед хати руки, тай рече: — Лети-ж ти, молода, пташкою, а ви, дружки, за нею! Щоб ви до віку вічнього лїтали й щебетали!

Проказала вона сї слова чарівничі, — вони й випурхнули вікном, одна по другій, тільки крильцями лупотять. Так і полинули ряд по рядочку; Олена повела перед.

V.

Що то плачу, що то гомону було та страху по селу! Нема дївчат! Згинули, мов їх земля поглинула! Тиміш ходить, з туги та з горя несподіваного місця не знайде; ходить із улиці в другу, аж стоїть Хима в воротях; глянув він тай згадав її віщуваннє.

— Вража дївчино! — каже, — напророкувала менї лихо! Бодай же й ти не діждала до віку веселої години!

Вона подивилась йому в слїд і жаль її взяв і всьміхнулась тай промовила: — Побачимо!

Минув рік. Просить Тимоша стара мати: — Сину мїй, сину! Одружись, мій голубе! Що ти маєш у мене вянути? Хоч і жаль, та не вернеть ся. Втїш мене, старую, нехай я свого віку доживу в радостї, дякуючи Бога й тебе, моя дитино!

— Нене моя старая! Трудно менї оженитись! Не знайду я такої дружини, яка була в мене колись.

— Возьми Химу, сину: то добра дївчина, а мене як поважає, нехай її Господь щастєм і долею наділяє! І тебе вона щиро любить.

— Химу взяти, мамо? Та се менї перший ворог! Вона менї навіщувала мою недолю!

— О, сину мій любий! Що те згадувати! Все божа воля. Що дївчина з жалю вимовила, з того пригоди не станеть ся; так уже — не судилось!

Як почала то слїзми, то ласкою впадати коло його, то й умовила взяти Химу.

Кажуть, вода й камінь довбає, так і се: турчать та турчать що дня, що години: ожонись та оженись, пожалуй стару неньку, що тебе виховала, що своє сдоровлє стратила,

тебе доглядаючи, — козак згодив ся, посватав Химу тай одружив ся з нею.

Дождала стара невістки, не нарадуєть ся: яка-ж то до неї щира та покірна! І вслужить їй, що треба, і пожалує і догодить, як рідна дитина. А вже коло Тимоша, то так і вєть ся, так і липне до його, з очей не спускає його, хоч він усе понурий і неласкавий. Хима на се не вважає, падає коло його, годить йому, як любій дитині; а як дождеть ся, що Тиміш усьміхнеть ся, — Боже мій, як сонце її осьвітить, і очи блищать і личко почервоніє.

VI.

Сидить він якось у садку і жінка коло його, сидять мовчки. Вона йому в очі заглядає, а він голову спустив — сумує. Коли, чують, так щось щебече, так щебече! Дивлять ся, а над їх головою пташенята вють ся, та одна пташка нижче всїх кружляє над Тимошем. Він чує, як і крильцями паше йому на вид.

Жінка схопила його за руку: Устрель сю пташку, Тимоше! — каже, а сама побілїла.

— А на що я маю безневинну щебетушечку стріляти?

— Устрель, Тимоше! устрель, мій любий! — благає, стискаючи його за руку.

— Не буду стріляти, шкода й говорити!

— Не будеш? Тобі байдуже, що тебе жінка благає, бо жінка тобі нелюба...

Говорить, а сльози з очей скотились йому на руку, та як вогнем палять.

— О жінко! — каже Тиміш, — се в тебе десь огневі сльози!

— Бо гіркі, Тимоше! А чи мало я їх виплакала? — Тай почала знов благати, щоб устрелив пташку, Він таки не послухав.

— Іди, — каже, — іди собі, недобра людино, необачна!

Вона зірвалась і вийшла з саду.

А пташка все нижче та нижче над ним падає. Тиміш дивить ся і так йому чогось мила ся щебетушечка, що очей з неї не звів би; слухав би — не наслухав ся її тихого та любого щебетання! Так то чогось жаль його обняв: сльози так і ринули з очей. Припав він до землї, тай зросив її слїзми. Чує, щось високо шумить. Се чорний ворон, — розбив пташенят і найкращу настигає. Вона як стріла летить, а ворон її крильми обгортає, як хмарою. Скочив Тиміш, сам не свій, побіг, ухопив рушницю тай устрелив чорного ворона; так він і вдарив ся коло Тимоша в землю. Дивить ся Тиміш — се не ворон, се його мо-

лода жінка: з під лївої руки чорна кров дзюрчить, а правою держить його першу милу — неживу. Як була на дївич-вечір уквітчана й прибрана, так і лежить по перед його очима Олена, хороша й пишна, як квітка!

Олену поховали коло церкви під вишнею, та як поставили хрест, то злетїлись дрібні пташки, обсїли його з гори до самого низу та жалїбненько защебетали. Се її дружечки, що на дївич-вечері в неї співали.

Тиміш не довго маяв ся по сьвіту: нудьга його ззїла. Хата розвалилась, двір заріс буряном і садок усох і глибока крининя засипалась, все мохом поросло та пилом припало...

ЛЕДАЩИЦЯ.

I.

Панї наша була не перволїток, тай не яка стара; а з себе була висока, огрядна, говірки скорої, гучної. Вбирала ся шпетненько — шнурочок до шнурочка, гапличок до гапличка. Ходить, було, як намальована.

І в кімнатах були у нас гарно: вичищено, вилощено, покрашено — і кріслечко і столичок, усе як слїд, по панськи. Було панї камяних цяцьок понаставляє, чарочок, мисочок із зеленого, з червоного скла. Був у неї й собака з мідї кований і зайчик черепяний, мережені ушка. Все те нї до чого, а в купі воно блищить і на очі навертаєть ся і рябіє — аж бє. А найдорожча штука — висїв у неї на стїнї пан мальований, — чорнявий, як жук, а хмурий, як ніч, з золотими перснями на руцї, — її батько покійний, князь вельможний. Хто,

було, не прийде до панії з гостей, кожному пані оповістить: — „Се мій татонько покійничок!

Знала вона, як із ним поводитись, як заговорити, як глянути, зітхнули. Прийде який небудь бідолах, то вона йому гучно говорить: — „Се мій батько — князь!" — Другому, пихатому, багачеві, зітхаючи: — „Ото, як мій батенько живий був, — ось із його мальованнє — не злала я біди!" — А третьому, щирому й молодому хлопяті: „Що,— каже, — те сьвітове — і вельможність і багацтво? От був мій пан-отець — князь, великого чину дійшов"...

От же то сяк, то так, а кождому розкаже, що вона князька дочка. А про те не згадувала, як жуковатий князь прогайнував усю батьківщину, зоставив їй тільки будинок невеличкий у місті з садочком і двором, бо то була її материзна — того вже не зміг прогайнувати.

Чотирі кімнаточки було кругленьких у тім будинкові, створчаті вікна, рундучок із піддашєм. За будинком садочок густий, старий вже. Зелений двір травою високою поріс; од воріт дві стежечки по йому бігло узеньких: до будинку одна, друга до хати. Серед двору гілляста яблуня стояла.

Половину будинку пані оддавала якимсь паничам під найми; ще й столувала їх, — з того й жила небога. А чоловік її десь далеко служив; ми його й не бачили. Тай панії було байдуже.

Паничі скучати їй не давали: що дня, що вечора з нею бавились, то в карти грали, то пісеньок співали...

Не гадки нашій панії по такому житю!...

II.

Мене їй подаровано. Я родом із Глущихи; була колись Іванківських панів... Жила я в батька-матері. — Боже мій милий! Тепер спогадаю, як то жилось тоді менї! Оженився наш пан і взяли мене на вислугу до молодої панії. А вона, ся вже моя пані, у пригоді якось їй ставала. Гостює, було, місяць, або й більш, догоджає їй. От, як стала вона жалкуватись: — „Що менї робити? Нема слуги! Чи не дасьте ви менї яку з ваших?“

— Чому нї? Беріть собі котру схочете. — То вона і взяла мене і завезла з собою од роду мого, од родини. Без мене і батько й мати померли; без мене рід увесь перевівся. Зосталась я сама одна у сьвітї.

Жила я у панії років з пять. Спершу я сама була у неї, а далї, як уже столовників

завело ся багато, панї взяла свою кріпосну молодицю з дочкою. Доти панї їх держала у якихсь приятелїв своїх, бо в неї, окром сього двору, не було нї садиби, анї кроку землї своєї: усе спродане, — тільки отсю молодицю з дочкою до вслуги їй придано. Князь то так, пан-отець її вельможний, похазяйнував. Далеко десь були вони завдаті і довго панї виважала, поки зважилась їх до себе забрать. А вони ще якось були з вільного роду, козаки, чи що, якось то ними князь той жуковатий неправдою завладав: то й опасувалась небога держати їх у містї, щоб не збаламутились за вільність проти неї, зайшовши у ради, в совіги з городянами.

Молодиця звала ся Чайчиха Горпина, дочка — Настя. Не великомовна була та Чайчиха, не привітна: якась хмара повила її на віки. Чи панї сварить ся, чи бє (бо хоч панї й не зла була, а все часом попобє), чи там спідницю дарує, або хустку, — Чайчиха прийме усе мовчки й одійде. Роботяща, покірна людина, здаєть ся, з неї, поки не глянеш на ті брови здвигнуті, чорні, на ті очі ямкуваті, огнем блискотючі.

Якось було менї смутненько. От я й плачу собі, сидючи на лавцї. Звісно, чоловік і в щастї, то часом смуток обіймає, — не то, що нам. Воно кажуть: привикнеш!... Нї!... Вто-

миш ся терплючи, то й здаєть ся тобі, що все тобі байдуже, — та разом прокинеть ся лихо. Часом одно слово... А що ви думаєте? Часом бійку забудеш у годину, а якесь там слово гіркеє вразить тебе до самого серця, — місяці, роки памятатимеш.

Сумно менї було і перемовити щире слово жадало ся. А Чайчиха коло печі порає ть ся. — „Горпино! — кажу, — ось я журю ся, я плачу, а ви все однакові. Так вам, мабуть, Бог дав!... Певно, що й ви лихо знаєте?“

Вона скинула на мене чорними очима, немов питала, яка в мене думка, тай одказала:

— Чому нї?

— Господи! — кажу знов, — як я колись молодого віку жила в батька, в матері!...

— А я, — каже, вік ізвікувала, усе тягаючись по чужих дворах.

Тай змовкли ми.

— Ви сиротою зостали ся змалку, Горпино? — знов питаю.

— Нї, мене взято з сем'ї маленькою. Батька й матїр ледве зазнаю. І вони чи познали-б, у послї мене побачивши!... Та не бачили — вмерли.

— А чоловік ваш, небіжчик, звідки був родом?

— З того села, де я жила з панами, з Горійовки. Дворак був.

— І довгенько ви жили з ним?

— Пів року.

— Господи! І не нажили ся! Що-ж то йому за лихо стало ся?

— Спянчивсь і вмер.

По сїм слові, вийшла з хати і вже нїколи я до тієї речі з нею не верталась.

III.

Було над вечір одробимось, пані куди в гостину піде, — сидимо коло воріт. То з тим перемовимо, то з другим, — спитаємо, привитаємо, а Чайчиха мовчки сидить. Настя щебече з сусїдчиною дївчиною. Жила проти нас міщаночка; сирітка була, Кривошиєнкова звала ся. Така славна дївчинка була! Очі в неї були ясні, коси довгі, великі, чорнорусі, а личко — як яблучко. Було, як не бачиш, весела собі, щебетлива і голосочок був у неї — наче струмочок прудко біжачий. Дуже вони з Настею любили ся: як сестри рідні — все було в купцї. Дїла не багато в Настї: що тодї вона тільки з дїтей виходила; от собі й щебечуть щебетушечки. А Горпина все сама, все мовчить.

— Горпино! — кажу, — чому ви хоч із дочкою своєю не поговорите? Веселїйш вам було-б...

— Яка ще з нею мова? Вона ще дурна, нехай перше розуму дійде.

— А на мене, — говорю, — то я-б і з малою дитиною розмовляла. Нехай менї спочує аби хто! Свої думки-гадки повимовляю, поплачу...

— А дитина, то пятому, десятому оповіщатиме, яке ваше горе... На те воно молоде в Бога!

— Що-ж, — кажу, — добрий чоловік пожалкує!

На те менї Чайчиха нїчого не відказала.

А дївчина була в неї хороша, як квітка. І така вона була якась палка, чующа... Вже було як зажурить ся чим, то аж занедужає; як же весела — що то за жарти, що в неї за пісні, за вигадки!... Шамка, легка, станом струнька, волосом чорнява, а що вже очи! Там були такі, що й без мови говорять. От иньше, то поплаче собі тихенько, зітхне, тай годї; а весело — всьміхнеть ся. Нї, воно було у горі, то сльози виплаче, у радощах — сьміх висьміє. Що спочує, то з самої душі, з самого серця, щирого киплячого... От і росла вона, виростала.

IV.

А Чайчиха, що далї, усе вона хмурнїй-

ша — от мов хмара чорна. І замічати я стала, що вона почала кудись ходити. У вечері пізно якісь до неї люде приходять і довго вона з ними говорить. Я собі мовчу, в неї не питаю. Коли одного дня — бачу, іде у двір чи москаль, чи хто його зна, — з червоним коміром, такий пикатий, усатий і питає, чи дома панї? От я кажу: — дома. — А сама — зирк. Горпина стоїть на хатньому порозї, біла як хустка і проводить того москаля очима.

Я аж злякала ся. До неї: — „Що вам, Горпино?“ — Вона тільки менї рукою махнула.

Оддав той москаль бумагу якусь панії. Вона-ж як прочитала, розгнївалась, стрівожилась. Написала щось і дала тому москалеви. Він понїс. Незабаром прийшов якийсь панчеревань і стали вони у двох із панїєю радитись. Пані так і сипле словами і хусточкою очі обітре і руками сплесне. Дала йому грошї. А він усе слухав, брови піднимаючи та по кріслечку нігтями стукаючи. Грошї взяв і сховавши в кишеню: — „Не бійтесь, каже, нїчого не бійтесь!“ — Панї йому дякує, до воріт проводить і там дякує. Прихожу я тай розказую Горпинї.

— Що се таке?

А вона тільки зуби сцїпила, та простогнала нїби: — „Знала я, знала!“

Я нїчого не розумію. А тут приходять якісь судовії два панки. Велїли Горпинї стати перед себе, а сами сїли. Один табаки понюхав, другий хусточкою обтер ся, тай питають:

— Ти, молодице, вільности шукаєш?

А вона: — Я.

— Попадеш ся у біду, дурна! Лучче служи своїй панії та роби.

Вона мовчить.

— Чуєш? Розумієш?... Гляди-ж, шануй ся! Не зводь напасти на себе! Почуємо іще— негарно буде!

Тай пішли.

Хочу їй слово сказати... Та гляну на неї — не вимовлю. Сїла вона та голову на руку схилила. Не плаче, не тужить — як замерла!

І Настя тут стоїть; задумала і на лиці мінить ся.

V.

Господи, як же сварилась панї на Горпину! І на очі її не пускала тижнїв ізо два.

А Настя менї якось і каже: — „Так от чого матуся така думна ходила!,.. Ось чим журилась! Ото-ж вона менї маленькій, було, розказує про наших батьків вільних, тай сама волї забажала! Веселїйша вона тодї була... —

каже, а сама задумала ся, зажурила ся — не така, як тепер... Розказує, було, менї, прядучи, казки, як наші батьки вільними козаками по Днїпру жили і пісень гарних про ту старовину співала.

А я їй говорю: — То чого-ж се ти й собі, Настусю, усе думаєш?

— Та все менї, — каже, — давня воля снить ся. Чогось менї не впокійно: усе чогось дожидаю, сама не знаю, чого... І думки мої мішають ся і сон мене не бере; а засну — все снить ся, що на волї!...

VI.

А Настя вже шіснайцятий рочок починає. Панї гаптувати її вчить, шити: розумна, жвава вона, швидко й навчилась — на свою голову: панї зрадїла, та чужу роботу почала брати. Було, кому треба, вона погодить ся: — „Маю тут сусїдку молодицю; вона гарно шиє“, — тай дасть Настцї пошити. І добрі гроші вона брала і багато роботи їй давали. Настя сиди та ший. А воно таке молоде, юна ще така, а в неї ще серце од кожного слова кипить, у неї ще думки роять ся веселі дївочі, ще-б молоденькій пороскошувати, по зелених садках тихими вечорами, красними зорями побігати, любих річей, проти місяця стоя, послу-

хати. Ну. що-ж робить! Иньша, кажу, поплакала б, тай сумирилась. Настя не така вдала ся. Скільки вона слїз вилила, Боже мій, сьвіте мій! Станула, як віск. Ясні очі веселі стемнїли і стала вона похмурна, як її мати.

VII.

Якось панї пішла в гостину і нїкого зі столовників дома не було. Ми з Чайчихою, упоравшись у хатї, пішли до Настї. А Настя шила у панїному покою. Увійшли, а дївчина, затулившись руками, ридає — ридає! Аж задихаєть ся.

— Що тобі, Насте? — питаю.

А Чайчиха тільки глянула на дочку, нїчого не сказала й сїла.

— Що тобі?

Настя менї в вікно показує, на улицю киває.

— Що там, голубко?

— Там люде! — покрикнула. — Живуть, ходять собі, на божий сьвіт дивлять ся, а я оттут над чужою роботою пропадаю.

— О, пташко! — я вмовляти, — хіба в їх горя не має, в тих людей?

— То що горе! Я горя не бою ся!... Менї гірш: я не знаю нї горя, нї радощів; я мов камінь тут каменїю.

Гляну на Горпину, а вона сидить, слухає, наче їй ся пісня відома, — і головою не поведе.

Зітхнула Настя важко, обтерла сльози дрібні, тай каже: — Сядьте ближченько, мамо! Погомоніть, тїточко, розговоріть мене.

Що тут менї їй говорити?

— Ти, Насте, не жури ся, не плач...

А вона не вважаючи, не слухаючи, як кинеть ся до матері, як ухопить її за руки:

— Мамо, мамо! Скажіть менї словечко, скажіть: Моя душа переболїла... Моє серце схне!

— А що тобі казатиму, дочко? — зговорила Чайчиха похмуро. — Поради нема!

Коли тут хтось — шам, шам!

— Панї, — кажу, — панї... А вона в двері.

VIII.

— От, — крикне панї, — який собор! Аби я з двора, то й не питай роботи!

Бере сорочку в Настї, дивить ся: — Та ти й не шила, мибуть, нїчого, га?

— У мене голова болить, — одказує Настя понуро.

— А гав ловити, то в тебе й не болить тодї голова?... Ледащице, у матїр удала ся! Може й тобі на волю заманулось? Ось я вам дам волю!...

А сама на порозї стоїть, не дає й нам із Чайчихою пройти.

— Я її годую, я зодягаю, я її на сьвітї держу, а воно, ледащо, менї робити не хоче!

— Може собі роблю? — каже Настя, да так то вже гірко каже тії слова: — Може собі заробила що?

— Ти менї сьмієш так одвітувати? Я ще тебе не вчила! — Тай стала її бити.

— Бийте, бийте, — покрикнула Настя, — тай за се кажіть дякувати!...

— Мовчи-ж! Мовчи! А то буде на ввесь вік тобі лиха!

— Нехай буде!

Гляну я — панї у гнїву, розгорілась. Гляну на дївчину — блїда, грізна, сама розпач гіркая! Гляну на Чайчиху — хмара хмарою!

Та на наше щастє столовники надійшли. Панї випхала тодї Настю за двері. — „От житє моє! — жалкуєть ся, — яке ледащо, да й те грубить менї. А за що? Що не школено по хазяйськи, не бито, як у иньших. О, мій татоньку! — зиркає на мальованого князя, а в самої така морщина між бровами, — чи думав ти, чи гадав, що твоя доня — княжна мусить із тою негіддю поганитись, клопотатись!“

А столовники їй: — „Та годї вам кло-

потатись! Чи стоїть того ледащо, щоб ви себе турбували? Нумо вечеряти!"...

Житє наше, житє! Молодого віку робиш-робиш, а сам в убожестві, в ганьбі, — і такеньки старість нахопить ся... По чім вас, молоді лїта, згадувати?...

IX.

І вже в нас у хатї нї мови, нї говірки. Чутно з покоїв, як там сьміють ся, жартують голосно.

Панї, було, на картах столовникам долю вгадує, або що розказує, іноді то співає, — і все про якогось друга милого співає:„ Чому друг не любить, забуває, чому не буває", — се-б то свого пана згадує, чи що...

А в нас тихо. У печі палає. Я в кутку, Настя у другому понура. Чайчиха коло печі, як мара, хибаєть ся, робить.

Убіжить, було, сусїдочка-дївчина до Настї: — Настусю, іди бо до нас! Поговоримо... Чого така смутна? Коли вже тебе панї не пускає, то ти тим не журись; а ось, як годинонька вільна, то собі й погуляй, надоложи, що втеряла!

— Не надоложу, сестрице, не надоложу! — скаже гірко так, аж та весела щебетушечка голівку схилить, зітхне і змовкне.

Коли се так уже почало ся: як вечір, то й нема Настї. І так було не два, не три вечорі.

Одного вечора ми й спати полягали, її нема. У день її не бачили: робила при панії, а в вечері знов зникла.

Не лягла Чайчиха, сидить і дожидає дочки. І я собі не сплю: сумно менї такеньки, Мати Божа!

І от іде вона вже в ночі, вже зорі поперед нею мерхнуть. Іде вона, а мати стріча й питає: Де була, дочко?

А голос у самої, як струна перебита...

— Не питай мене, моя мати! Не питай! — одкаже їй Настя. І задзвенїли слова її по хатї, як плач...

І почне Чайчиха: — Що се ти робиш, дочко? Що ти собі задумала? Чи не на мою голову безталанну?

А дочка лягла; лежить — нїма, мов убита.

— Де ти була? Де ти була, дочко? — Нї просьби, нї грозьби не чує — нїма.

X.

На дригий день у вечері Чайчиха біля воріт дожидає. Вибігла дочка, вона її за руку:

— Куди йдеш? Вернись!

Завернула, привела до хати і цїлїсїнький вечір просидїла Настя у кутку, руки схрестивши, дивлючись у землю, слова не промовивши.

І вже так пішло ся: аби мати не догледїла — дочка втїче. Як уже не просили, як не благали — нїчого не сказала. Ми й слїдком за нею слїдкували, — іде вона, оглядаєть ся; а загледївши, що її доганяють, побіжить, як полетить на крилах: не дожене і молоде, не то що підбита мати, або й я. Анї слїз, анї слів не чує, не вважає.

Як то сумно було в нас у хатї! Як то тихо, глухо!... По тижнях словця, було, не перемовимо любого. Я, було, й хочу озватись до матері або до дочки, — не зважу ся, хіба тільки подивлюсь на них.

Одного вечора сидимо ми з Чайчихою в хатї. Панї вже спать полягали, усе тихо. Настї нема. Довгенько сидїли ми. Тільки й чути, як вітер у садку зїллям колисає, та соловейко свище-щебече.

Коли з необачка Настин регіт почув ся. Аж ми здрігнулись. Я злякалась... А Настя розчахнула двері з гуком, стала на порозї й сьмієть ся. В хатї каганець ледві-ледві сьвітив. Стоїть вона така червона, очі горять; стоїть і сьмієть ся. Мати проти неї стала, ди-

вить ся. І от Настя почала... Та так весело, що менї стало сумно — сумно...

— Матусенько моя? Мабуть ви мене дожидали? Ось дочка прийшла... Чого дивитесь, мамо! Хіба не пізнали? Се я... Менї весело...

Та ступила й захиталась... Боже мій! Сьвіте мій! Се-ж вона пяна!

Хитаючись, пройшла до столу й сїла.

— Ну, моя матїнко! Ізнайшла вже я чоловіка, що мене визволить... Напевно вам говорю, що визволить... Будемо вільні, станемо жити, на самих себе робити, будемо за його Богу молитись... Хоч він тепереньки й зневажає мене і од людей мене не криє, та нехай! Я йому, матїнко, дякую, я йому, матїнко, низесенько кланяюсь у самі ноги... Панї не має права жадного на нас. У неї землї, мовляв, не має... Ми-ж, моя матїнко, козачого роду... Як то нам застряти у неволї вічній... Нї, він нас визволить. І її визволить (на мене вже). Весело менї, як то вже весело, мати моя рідна!... А засмучу ся — він грошей менї дасть... Я горівки куплю... І зорі ясно в голові в мене сьвітять...

І так то вона говорить і сьміється ся, а Чайчиха тільки слухає, не зводячи з дочки очей похмурих...

Заснула Настя, на стіл схилившись... І каганець ізгас... Темна їх ніч покрила.

XI.

І з того часу, що вечір — вона було й пяна; а вирве в день годинку, то і в день упєть ся. Постерегла й пані: гнівалась велико, соромила її й матїр: — „Ти мати: чому не впиняєш?“...

Замикали Настю — вона, було, таки втече; чи дверима, чи вікнами, а втече. Лає пані, бє, а вона, було:

— Нехай, нехай! Упю ся — все забуду, весело буде!

Чого вже пані не робила! Було, як іще твереза Настя, то пані умисне її перед столовниками соромить:

— От дївка, от золото, от ледащиця!

А Настя нїби й не чує. Сьміють ся вони вона ще всьміхнеть ся. Втомила ся вже й пані сердившись: — „Хоч у день же роби менї добре, ледащо! Нехай тобі всячина!“

Замикає, було, у день її, стереже; а в вечері тільки пустила, — вона й зникне до ночі.

XII.

Найшла ся в Настї дитинка... Таке то малесеньке, сухесеньке, слабеньке!

Як забачила його Настя: — „Дитино моя! Лихо моє!“ — Застогнала і затулившись

руками, заплаче... А давно вже вона не плакала... Я бою ся, що Чайчиха, думаю, вже на дочку не дивить ся, то й дитину не привітає, та підношу до неї тихенько! — „Бог, — кажу, — дитинку вам дав!“

Вона взяла дитинку на руки, тай дивить ся пильно й журливо і понуро... Дивить ся, поки аж сльози в неї покотили ся.

— Горе, — каже, — горе, да горе!...

Я й собі кажу: — горе! — плачучи. Оттак ми нарождення привитали — сумом та плачем!

І росло-ж воно трудно та болезно: усе нездужає та квилить. А Настя стала більш єще пити. Як пяна, то було ще заговорить до мене і дитину попестить, пожалує. — „Дитино моя! Чому твій тато не прийде одвідати?... Шкода його дожидати: не прийде! Що йому? Він і не спитає нїколи... А ти мене, янголятко, не клени“. — Оттакі, було, слова промовляє, а сама до дитини всьміхаєть ся і ладки їй бє. Бє ладки — сумно було дивитись: дитина мов неживенька, а вона з нею граєть ся... Як же твереза, то з роду не підійде до дитини, не гляне — біжить геть. Ми вже ту безталанночку молочком напували.

Одного разу, як не пустили Настї два днї, чи що, Господи! Билась вона, кричала, наче її гарячим залїзом пекли: „Ой, пустїть

мене, пустїть! Або з мене голову здійміть! Змилуйте ся! Мучите мене на що й про що? Я пяниця вічная... Помилуйте мене, пустїть! Упю ся я, своє лихо засиплю... А в тверезої — лихо обік мене сидить, лихо менї в вічі дивить ся!"

А панї все не велить пускати, та жалкуєсть ся столовникам: — „Які сї люде пяниці? Мабуть вони вже иньшу істоту мають, не таку як у нас... Гляньте — молодесенька, а вже впиваєть ся! Ледащиця, тай годї!... Пхе! І дитя своє зовсїм занедбала, — пропадає дитя"...

А вони вже їй на те: — „Страх! У сих людей нї сорому, пї совісти, нї душі, десь не має!"

Да так і судять собі, смачненько вечеряючи, або так бавлючись.

XIII.

А дитинка тихо дійшла... Одного ранку прихожу я її понестити, нагодувати; вхожу — у хатї темно, бо на дворі похмарило, далеко грім одгрімує, вітерець, заліг десь, тиша...

Вхожу, дивлюсь, а дитинка вже очицями поводить.

Я до неї кинулась, перехристила. Воно зітхнуло разочок і душечка її одлетїла.,, Нї

Чайчихи, анї Настї не було дома. Я дитинку обмила, прибрала, стіл заслала і на столї її положила. Збігала — сьвічечку купила, засьвітила в головках, ручечки їй зложила...

Прийшла Горпина, перехристила, поцїлувала холодну унучечку і довго стояла над нею, довго. Прийшла Настя весела й пяна.— „Що се таке? — каже. — Дочка моя вмерла? Дочко, дочко малая! Рученьки мої холоднїсїнькі! Личенько моє привяле!“ — Сама бере її за ручечки, цїлує, у головку цїлує. — „Яке-ж нїме! Колись то квилило тихенько — тепер нїме... Так отсе ти вмерло... Добре, донечко, добре! Єй-же Богу, добре!“

А сама слїзми обливаєть ся, наче й горює, й радїє чогось разом.

Коли схопить ся хутенько: — „Горілки треба, горілки! Люде будуть, ховати доню прийдуть!.., Чи прийдуть же? Що-ж? Все треба горілки... Побіжу!“

І побігла і до ночі не верталась. А ми тут розгорили труночку, прибрали, зїллєчком уквітчали. У ночі Настя вернулась. Знов дитину за ручечки брала, знов у головку цїлувала. Коло труночки й звалилась і заснула і все: — Добре, добре, єй-же Богу добре!“ — Все те слово промовляла.

А в ранцї прокинулась, побачила труночку, — іздрігнулась, збілїла.

— Умерла! — промовила, наче вона того й не знала, забула... До дитини; а я її одвожу: — „Насте! Насте!“

— Пустіть! — грімнула, — нехай подивлюсь! Я ще не бачила її й доси, до самої смерти її... Дивилась — дивилась, якось тихшала, все нїби сумиряла ся, тай вийшла з хати.

Ми й поховали дитинку, її не було; а потім, як уже прийшла — прийшла того вечора тверeза і біла-біла, стомлена така прийшла, — нїчого в нас не питала... Після сього ще гірш запила.

XIV.

Не день же й не два таке житє вело ся... Матїнко; два роки! Коли Настя разом покинула пити, нїкуди й кроку з двора не йде; а сама така трівожна: в лиці мінить ся, здрігаєть ся, трусить ся, — от наче-б вона собі смерти, чи... волї ждала! Питаю — мовчить. І так три днї. На третїй день у вечері промовила слово: — „Обманив!“

— Насте, голубко, — кажу їй — що тобі таке? Скажи-ж менї, моя безталанна!

— Що менї зробити? Я піду до його, піду!... Або я його з сьвіта зведу, або сама зійду. Він мене впевнив, що в понедїлок волю

пришле... Піду, піду, хоч задушу його... Може, полегшає...

Вирвалась у мене в рук, тай побігла. Я за нею, сама старій кричу: — Лихо, горе буде!

А стара тільки головою кивнула, ніби й не ждала иньшого.

Біжу я та кричу: — Насте, Насте! Пожди мене! Я з тобою хочу йти... Я тобі поможу у всьому.

Не слухає, біжить. Мусїла я до дому вернутись.

Нема Настї до ночі; нема у ночі; не прийшла і в день. Посилала пані шукати. Шукали ми, не знайшли.

Коли так, на другий уже день, в обідню добу, йде вона і два москалї її проводять.

Кинулась я до них: — Голуби мої сиві! що ви з нею робитимете?

— От баба здуріла! Певно всї ви дурного роду! — каже менї сухенький, жовтенький москалик, розмахуючи бумагою. — От і ся, — на Настю показує — тут їй воля, тут би їй вибрикувати, а вона останнїй розум згубила.

— Яка воля? — питаю не розуміючи.

— А вже-ж вільна буде! От яка!... Вже порішили. Який панич гарний за неї просив!

А другий москаль: — Еге! За стару не попросять! Пропадай стара!

І жартують такеньки межи себе. А Настя йде біла як хустка, ні журлива, ні весела, — от мов з каменю.

Вибігла Чайчиха. Кажу їй — віри не йме і слухати не хоче. А пані перелякалась: то за тим знайомим шле, то за другим, плаче, ради просить, жалкуєть ся. А ми чекаємо — ждемо: чи смерть, чи воля бідолашним буде. Колотилось у нас такеньки аж тиждень. Зовсїм уже порішили, що ми вільні, а все пані пускати нас не хотїла, — та мусїла вже.

От, як зібрали нас в останній раз, то обявили, що ми всї вільні, у руки бумагу дали, — вийшли ми за ворота панські, — як заридає тодї Чайчиха!... Ридає, ридає так, Господи! Та тільки приказує: — „Ой, сьвіте мій, сьвіте мій милий, сьвіте мій красний!“

Зійшли ся сусїди, товплють ся на улицї, оступили, поздоровляють нас, самі з нами плачуть, а нас умовляють. А Чайчиха їм на те: — „Сестрицї! Брати! Родино! — так то вже величає їх! — Не боронїть — нехай поплачу! Я двайцять років не плакала!“

І так вона вимовила, що всї знов дрібними сльозами вмили ся.

Як я тодї на неї глянула, тодї я тільки й побачила, які в неї очі добрі, який усьміх ласкавий, — наче то не Чайчиха передо мною мовчуща, понура... А далї, як схаменулась

вона, як глянута на дочку, охмурнїла і осмутнїла знов тяжко.

А Настя стоїть, на всїх, на все дивить ся, та шепче: — „Я вже сьогоднї випила, — шумить менї в голові“...

А далї: — „Люде добрі! — простогнала, — чи я вільна, чи я тільки пяна?“...

XV.

Настина подруга давня, ота Кривошиєнківна, приняла нас до себе в хату. Зібралось ще скільки добрих сусїдочок туди до нас, та радимось. Тільки Настя, як сїла в кутку, як схилила голову, — немов замерла так.

— Насте! — кличемо, — йди лишень до ради, порадимось.

— Голова болить! — одказала.

На другий день іще гірше вона занедужала; вже з того дня й не вставала. Танула вона, як сьвічечка. Нїкого не пізнає, дивить ся страшно і все за голову себе хапає.

— Горить, горить! — каже.

На пятий день підвелась, хустки шукає, зриваєть ся нїби куди бігти.

— Насте, куди се?

— Горілки хочу!... Піду! Піду!

Мати заплакала, — просить: — Доню моя, схаменись!

— Пустіть мене, пустіть!

— Куди-ж тебе пустити? Ти на ногах не встоїш... Ляж!

— То вбийте мене, вбийте! — крикне, ламлючи руки.

Положили її знов на ліжко. Почала вона кидать ся, почала стогнати, кричати.

— Я вільна, вільна!... Ну, добре! І вільна і пяниця і ледащо!... Де-ж менї прихилитись, де? Добрий хазяїн вижене. — Пяниця, ледащо — треба її з свого двору вигнати! — скаже й вижене, — і добре зробить!...

К ночі вже з сили зовсїм вибила ся, — тілько стогнала стиха та просилась:

— Не женіть мене, не женіть, — нехай я хоч трохи одпочину! Матїнко, яж ваша дитина, — не женіть!

Усе їй привиджуєть ся, що її женуть. І дитину свою згадувала.

— Сховайте, сховайте мою дитину, — шепче, — вона вже давно вмерла!

Так, о півночі, піднялась на ліжку...

— Зима люта! — вимовила, — куди ви мене женете?

І впала.

Се вже її останнє слово було...

Галицька Накладня
Якова Оренштайна в Коломиї.

Перший атляс в україн. мові

Проф. Др. Мирон Кордуба:

Атляс

географічний 24 картин.

Се перший атляс в українській мові на цілій Україні. Видане то було получене з великими трудностями і коштами, але накладня не жалувала нічого, щоби лише наша українська молодіж могла дістати атляс в своїй рідній мові.

Ціна брош. 2·20 К., опр. в полотно 2·80 К.

Атляс оброблений після найновійших здобутків на поли географії.

Дальші виданя в тім напрямі суть в приготованю.

49—50. Карпенко-Карий: Хазяїн, Комедія.
51. Вовчок: Сестра, Козачка, Чумак (оповіданя).
52. Б. Бєрнзон: Понад сили, (Драма).
53—56. Чайківський: Всесьвітна історія II. (середні віки)
57—59. Ніцше: Так мовив Заратустра ч. IV. (конець).
60. Марко Вовчок: Від себе не втечеш, (оповіданя).
61—62. Г. Ібзен: Будівничий Сольнес, Драма.
63—64. Гоголь. Тарас Бульба, повість з ілюстр.
65. Руданський. Цар-соловей. Казка.
66. Молїєр: Лїкар-Шуткар, жарт в 1 дії.
67. Котляревский: Наталка Полтавка, укр. опера.
68—72. Чайківський: Всесьвітна Історія III. Нововічна Історія.
73—74. Николишин: Розладдє. (Драма).
75. Вовчок: Кармелюк, Невільничка, (оповіданя).
76—77. Геновефа, опов. (з образк.)
78. Пантелеймон Кулїш: Орися. — Дївоче серце. — Сїчові гості (оповіданя).
79. Ольга Кобиляньска: Некультурна (новеля).
80. „ „ Мелянхолійний валець (новеля).
81—84. Франце: На білих скалах, повість.
85—86. Л. Толстой: Живий Труп. Драма.
87—91. О. Барвіньский: Образки з розвитку Русинів.
92. Яричевський: Княгиня Любов. Драма.
93. Вовчок: Сон, Одерка, Чари, Ледащиця.
94—98. Б. Лепкий: Начерк іст. украін. лїтер. Книжка II.
99. Вовчок: Інститутка.

ДАЛЬШІ ТОМИКИ В ДРУКУ.

Кождий томик можна набути також в гарній картоновій оправі. Тоді коштує дорозше о 20 до 40 сот.

Гроші треба висилати наперед.

З друкарнї А. В. Кисїлевского і Ски в Коломиї.

Загальна Бібліотека.

Кожде поодиноке число коштує 30 сот. Ко томик елеганцко брошурований можна на окремо.

До тепер появили ся отсї томики:

1—6. Б. Лепкий: Начерк історії української лі тури (до нападів Татар).
7. Ів. Левицький-Нечуй: Запорожці.
8. Ля-Фонтен: Байки (з 4 образками).
9—11. Карпенко-Карий: Суєта (зі вступом і по нями Б. Лепкого).
12—14. Літературні характеристики укр. письменн І. Іван Франко (Поезиї) нап. А. Крушельни
15—16. С. Руданський: Сьпівомовки (зі вступом Лепк
17. М. Вовчок. Девять братів і десята сестра
18—20. Ахеліс. Начерк социольогії.
21. Д. Н. Мамін-Сибіряк: Чутлива совість.
22—23. Фрідріх Ніцше: Так мовив Заратустра. Ча
24—25. Фрідріх Ніцше: Так мовив Заратустра. Час
26—27. Юрий Кміт. В затїнку й на сонци.
28—29. Збірник Народних пісень і дум.
30—33. Чайківський. Всесь. Історія І. Старинна Іст
34. Кіплїнґ: От собі казочки (з двома ілюст
35—36. Кіплїнґ: От собі сторійки (з трома ілюст
37. Бєрзон: Новоженці, комедія в двох дїях.
38—39. Ніцше: Так мовив Заратустра Ч. III.
40. Байки Езопа (з чотирма ілюстрациями).
41—43. В. Барвінський: Скошений цьвіт, повість і вступом Б. Лепкого.
44—47. Др І. Раковський: Психологія:
48. Андреєв Л. Три оповіданя.

583217
LU
V9739son
Vovchok, Marko (pseud.)
Сон. Одарка. Чари. Ледащица.
[Translit.: Son ...]

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET